

Anna Stek | Anna Witowska | Monika Kończewska

Podręcznik literacko-językowy

dla polonijnych szkół średnich

Romantyzm

POZYTYWIZM

Młoda Polska

KLASA II LICEUM

MÓWIMY I PISZEMY

1. Odpowiedz na pytania jednym rozwiniętym zdaniem.

a) W którym roku powstało Księstwo Warszawskie?

b) Kto dowodził wojskami polskimi w bitwie pod Raszynem w 1809 roku?

c) Jakie wydarzenie historyczne miało miejsce w 1812 roku?

d) Dlaczego w Królestwie Polskim powstawały tajne organizacje?

e) Kto został pierwszym wodzem powstania listopadowego?

f) Dlaczego emigrację po powstaniu listopadowym nazywamy Wielką Emigracją?

g) Gdzie walczył Józef Bem podczas Wiosny Ludów?

2. Do podanych wyrazów dopisz słowa z ramki o podobnym znaczeniu.

autonomia, brawura, represje, emisariusz, emigracja, konfiskata, spisek, powstanie

a) prześladowania –	e) odebranie komuś własności – .....
b) samodzielność, niezależność –	f) opuszczenie własnego kraju – .....
c) tajny wysłannik –	g) tajne porozumienie grupy osób – .....
d) wielka, ogromna odwaga –	h) walka zbrojna – .....

3. Uzupełnij zdania wyrazami z ramki w odpowiedniej formie.

brawura, represje, emigracja, autonomia, emisariusz, powstanie

- a) W bitwie pod Somosierrą Polacy odznaczyli się niezwykłą .....
- b) Królestwo Polskie posiadało ....., która stopniowo była ograniczana przez cara.
- c) Polacy nigdy nie pogodzili się z utratą niepodległości, dlatego walczyli w .....
- d) Uczestnikom powstania listopadowego groziły surowe .....

SPRAWDŹ, CZY ROZUMIESZ

I. Wybierz i podkreśl prawidłowe stwierdzenie.

1. Na początku XIX wieku Polacy uwierzyli w odzyskanie niepodległości przy pomocy
  - a) cara rosyjskiego.
  - b) Napoleona Bonaparte'go.
  - c) cesarza austriackiego.
2. Księstwo Warszawskie obejmowało część ziem
  - a) zaborów pruskiego i rosyjskiego.
  - b) zaborów austriackiego i pruskiego.
  - c) zaborów rosyjskiego i austriackiego.
3. Podczas kongresu wiedeńskiego utworzono
  - a) niezależne Królestwo Polskie.
  - b) Królestwo Polskie zależne od Rosji.
  - c) Królestwo Polskie zależne od Prus.
4. Na ziemiach polskich powstawały tajne organizacje, których celem było
  - a) nauczanie języka polskiego.
  - b) odzyskanie niepodległości.
  - c) zreformowanie szkół.
5. Powstanie listopadowe rozpoczęło się
  - a) wyjściem powstańców na ulice Warszawy.
  - b) atakiem spiskowców na pałac belwederski.
  - c) zdobyciem Arsenалу.
6. Powstanie wybuchło
  - a) 29 listopada 1829 roku.
  - b) 29 listopada 1830 roku.
  - c) 29 listopada 1821 roku.
7. Walki powstania listopadowego toczyły się
  - a) tylko w Królestwie Polskim.
  - b) w Królestwie Polskim i w Wielkopolsce.
  - c) w Królestwie Polskim, na Litwie i Ukrainie.
8. Walki powstania listopadowego miały charakter
  - a) regularnej wojny polsko-rosyjskiej.
  - b) wojny partyzanckiej.
  - c) wojny podjazdowej.
9. Główna przyczyna emigracji po powstaniu to
  - a) obawy przed rosyjskimi represjami.
  - b) zniszczenia wojennego kraju.
  - c) poszukiwanie lepszego życia.
10. Po powstaniu emigranci osiedlali się w krajach Europy Zachodniej, głównie
  - a) we Francji.
  - b) w Niemczech.
  - c) w Hiszpanii.

II. Zaznacz literą P zdania zawierające informacje prawdziwą, a literą F zdania z informacją fałszywą.

1. _____ Księstwo Warszawskie zostało utworzone przez Napoleona na kongresie wiedeńskim.
2. _____ W czasie wyprawy Napoleona na Rosję wojskami polskimi dowodził książę Józef Poniatowski.
3. _____ Królestwo Polskie miało ograniczoną autonomię, a nauczanie w szkołach odbywało się po polsku.
4. _____ Jedną z przyczyn wybuchu powstania listopadowego było łamanie konstytucji przez urzędników carskich.
5. _____ W bitwie pod Ostrołęką Polacy, dzięki atakowi artylerii Józefa Bema, odnieśli wspaniałe zwycięstwo.
6. _____ Przywódcą i epikursem powstania listopadowego to nieudolne dowództwo i przewaga militarna Rosjan.
7. _____ W okresie powstania w Królestwie Polskim mogły legalnie działać organizacje patriotyczne.
8. _____ W czasie Wiosny Ludów Polacy walczyli o wolność innych narodów.

POWSTANIE LISTOPADOWE W SKRÓCIE

WIELKA EMIGRACJA

Kłęska powstania listopadowego spowodowała, że około 100 tysięcy Polaków udało się na emigrację, głównie do: Francji, Anglii i Belgii. Najwięcej z nich osiedliło się w Paryżu i skupiło wokół księcia Adama Czartoryskiego oraz jego paryskiej rezydencji – Hotelu Lambert. Wśród emigrantów byli żołnierze, politycy, poeci, muzycy i naukowcy. We Francji tworzyli wybitni poeci: Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Zygmunt Krasiński, Cyprian Norwid oraz pianista Fryderyk Chopin. Ze względu na rolę, jaką emigracja popowstaniowa odegrała w tworzeniu kultury i podtrzymywaniu świadomości narodowej nazywana jest ona Wielką Emigracją.

KRÓLESTWO POLSKIE PO POWSTANIU LISTOPADOWYM

Po upadku powstania listopadowego Królestwo Polskie utraciło swoją autonomię i miało stanowić „nierozdzielną część Rosji”. Car zlikwidował sejm i wojsko polskie, wprowadził stan wyjątkowy oraz cenzurę. Pozamykano polskie instytucje naukowe oraz uniwersytety. Do urzędów i szkół wprowadzono język rosyjski. Dokonano podziału na gubernie i wprowadzono rosyjskie prawo oraz rosyjski system miar i wag. Skonfiskowano majątki należące do rodzin emigrantów. Część żołnierzy byłej armii Królestwa wcielono do armii rosyjskiej. Na ziemiach polskich stacjonowała 400-tysięczna armia rosyjska, którą społeczeństwo polskie musiało utrzymywać.

Represje popowstaniowe nie złamały jednak narodu i jego woli walki o niepodległość. Powstawały tajne organizacje i zwozaki, których celem było przygotowanie kolejnego powstania. Do kraju przybywali emisariusze, czyli tajni wysłannicy. Przewozili oni dokumenty oraz pomagali przygotowywać przyszłe powstanie.

POWSTANIE KSIĘSTWA WARSZAWSKIEGO

Naród polski nie pogodził się z utratą niepodległości po III rozbiorze w 1795 roku. Nadzieje na odbudowę państwa polskiego pojawiły się już na początku XIX wieku. W roku 1806 Napoleon Bonaparte, cesarz Francuzów, rozpoczął kolejną wojnę, tym razem z Prusami. Do Wielkopolski wkroczyły wojska francuskie. Z zagranicy przybył generał Dąbrowski i Polacy masowo wstępowali do powstającego polskiego wojska. Wkrótce liczyło ono 30 tysięcy żołnierzy i walczyło razem z Francuzami, odnosząc zwycięstwa. Prusy wojnę przegrały.

Na mocy podpisanego w 1807 roku pokoju w Tylży, z części ziem zaboru pruskiego utworzono Księstwo Warszawskie – małe państwo polskie. Było ono zależne od Francji, ale posiadało własną konstytucję, rząd i sejm oraz armię. Na czele armii stał książę Józef Poniatowski, bratanek ostatniego króla Stanisława Poniatowskiego.

Józef Poniatowski

Dwa lata później doszło do wojny Francji z Austrią. Na ziemię Księstwa wkroczyła armia austriacka. W wojnie tej brała też udział armia Księstwa Warszawskiego. Walki toczyły się ze zmiennym szczęściem, a jedną z ważniejszych bitew była bitwa pod Raszynem w 1809 roku. Ostatecznie wojska francuskie i polskie zmusiły Austrię do zawarcia pokoju. Księstwo Warszawskie powiększyło swoje terytorium o część ziem zaboru austriackiego.

Kiedy Napoleon Bonaparte wypowiedział wojnę Rosji w roku 1812, nadzieje Polaków na wyzwolenie całej ojczyzny znowu odżyły. Niestety, wyprawa na Rosję skończyła się klęską Francuzów. W roku 1813 wojska napoleońskie stoczyły pod Lipskiem bitwę nazywaną „bitwą narodów”. Zakończyła ona czasy potęgi Napoleona w Europie.

KRÓLESTWO POLSKIE

W 1815 roku w Wiedniu spotkali się władcy Rosji, Prus, Austrii i Anglii. Celem tego spotkania było ustanowienie nowego porządku w Europie po upadku Napoleona. Trzej zaborcy znowu zadecydowali o losach Polski. Zlikwidowano Księstwo Warszawskie i dokonano podziału jego terytorium. Wielkopolskę oddano Prusom. Kraków ustanowiono Wolnym Miastem nadzorowanym przez Rosję, Prusy i Austrię. Z pozostałych ziem Księstwa Warszawskiego utworzono Królestwo Polskie zwane też Kongresowym, które miało być zależne od Rosji. Królestwo miało ograniczoną autonomię, czyli niezależność w posiadaniu własny rząd, sejm, konstytucję, wojsko, a naczelnie w szkołach odbywało się po polsku.

Ziemia polskie po kongresie wiedeńskim w 1815 roku

WSTĘP

Oddajemy w ręce uczniów i nauczycieli kolejny podręcznik do nauczania literatury i języka polskiego. Prezentujemy w nim trzy epoki literackie, wybitnych twórców, wybrane fragmenty znakomitych dzieł. Przed fascynującą, intelektualną podróżą w czasy romantyzmu, pozytywizmu i Młodej Polski zachęcamy do przypomnienia sobie najważniejszych informacji związanych z epokami omawianymi w klasie pierwszej.

EPOKA	Najważniejsze cechy epoki	Przedstawiciele literatury i piśmiennictwa	Utworki
ŚREDNIOWIECZE – epoka krzyża i miecza X – XV wiek	uniwersalizm, teocentryzm; anonimowość; przewaga tematyki religijnej; rękopiśmiennosc; wzorce osobowe: władca, rycerz, asceta	Gall Anonim	<i>Kronika Galla</i> <i>Bogurodzica</i> <i>O zachowaniu się przy stole</i> <i>Kazania świętokrzyskie</i>
ODRODZENIE – epoka wspaniałych osiągnięć i wybitnych ludzi XVI wiek	humanizm, reformacja; zainteresowanie człowiekiem i jego sprawami; różnorodność tematyczna utworów; rozwój języka polskiego; odrodzenie sztuki i kultury antycznej	Jan Kochanowski, Andrzej Frycz Modrzewski Mikołaj Rej ks. Piotr Skarga	fraszki: <i>Na zdrowie, Na lipę, Na dom w Czarnolesie;</i> pieśni: <i>Pieśń V (O spustoszeniu Podola);</i> treny; <i>Krótka rozprawa między Panem, Wójtem i Plebanem;</i> <i>Kazania sejmowe</i>
BAROK – epoka przepychu, sprzeczności i wojen XVII – I poł. XVIII wieku	kryzys ideałów humanistycznych; wzrost religijności; kontrreformacja; rozwój nauk ścisłych i filozofii; marinizm	Andrzej Morsztyn Jan III Sobieski Jan Chryzostom Pasek	<i>Do trupa</i> Listy Pamiętniki
OŚWIECENIE – epoka wiedzy i rozumu II poł. XVIII wieku – 1822	racjonalizm, empiryzm; dydaktyzm; rozwój prasy i szkolnictwa; literatura zaangażowana w próby ratowania Rzeczypospolitej; mecenat króla Poniatowskiego	Ignacy Krasicki Stanisław Staszic Hugo Kollątaj Franciszek Karpiński Józef Wybicki	bajki: <i>Malarze, Dewotka, Jagnie i wilcy, Ptaszki w klatce, Paw i orzeł;</i> satyry: <i>Zona modna, Na króla, Pijanstwo, Laura i Filon, Pieśń Legionów Polskich we Włoszech</i>

Młoda Polska	195
Spotkanie z autorem	201
Fascynacje młodopolskich poetów	206
• Nie wierzę w nic – K. Przerwa -Tetmajer	207
• Przygnębienie – L. Staff	207
• Melodia mgieł nocnych – K. Przerwa -Tetmajer	208
• Krzak dzikiej róży – J. Kasprówicz	210
Młodopolskie zainteresowania wsią	215
• Wesele – S. Wyspiański	216
Ludzie, miejsca, wydarzenia	
Renesansowy człowiek Młodej Polski	222
O powstaniu inaczej	223
• Wierna rzeka – S. Żeromski	223
Ludzie, miejsca, wydarzenia	231
• Rapperswil – serce Polski	231
W świecie pozorów	232
• Moralność pani Dulskiej – G. Zapolska	232
Ziemia – najcenniejszy skarb chłopca	239
• Śmierć Boryny, fragment powieści „Chłopi” – W. Reymont	239
Młoda Polska w skrócie	246
Sprawdź swoje wiadomości – Młoda Polska	247
Spis treści	250
Notatki	253

Ludzie, miejsca, wydarzenia	
• Dworki – szlacheckie gniazda rodzinne	91
Pan Tadeusz: Wydarzenia historyczne w Panu Tadeuszu	92
• Wkroczenie wojsk, ks. XI – A. Mickiewicz	92
Pan Tadeusz: Jacek Soplica – szlachcic – łotr czy bohater	98
• Spowiedź Jacka Soplicy, ks. X – A. Mickiewicz	99
Romantyzm w skrócie	106
Sprawdź swoje wiadomości – romantyzm	107

POZYTYWIZM

Kartka z historii Polski	110
Realizm	116
Pozytywizm – epoka pracy i zaangażowania społecznego	117
Spotkanie z autorem	124
Pozytywistyczny kult pracy	130
• Legenda o Janie i Cecylii, fragment powieści „Nad Niemnem” – E. Orzeszkowa	130
• Nad Niemnem – E. Orzeszkowa	132
Nowy bohater – dziecko	138
• Dobra pani – E. Orzeszkowa	138
Ludzie, miejsca, wydarzenia	
• Polacy, którzy budowali wielkość Ameryki	146
W kręgu publicystyki	148
• Najnowszy wynalazek [w przyszłości] Edisona – B. Prus	148
Ku pokrzepieniu serc	154
• Obrona Częstochowy, fragment powieści „Potop” – H. Sienkiewicz	155
Ludzie, miejsca, wydarzenia	
• Duchowa stolica Polski – Częstochowa	162
Emigracja za „wielką wodę”	163
• Za chlebem – H. Sienkiewicz	163
Ludzie, miejsca, wydarzenia	
• Tam biją polskie serca	172
Poeci czasów niepoetyckich	174
• Pieśń o domu – M. Konopnicka	174
• Do młodych – A. Asnyk	175
• Sonet [Jednego serca] – A. Asnyk	176
Ludzie, miejsca, wydarzenia	
• Polonijne instytucje, organizacje	180
Pozytywizm w skrócie	182
Sprawdź swoje wiadomości – pozytywizm	183

MŁODA POLSKA

Kartka z historii Polski	186
Modernizm – epoka sztuki, artystów i nowości	192

SPIS TREŚCI

ROMANTYZM

Kartka z historii Polski.....	4
Romantyzm – epoka serca, wielkich uczuć i powstań narodowych	12
Romantyzm w Polsce	14
Spotkanie z autorem	21
Romantyczny bunt młodych	25
• Oda do młodości – A. Mickiewicz	25
Romantyczni kochankowie	28
• Romantyczność – A. Mickiewicz	30
• Do M... – A. Mickiewicz	32
Ludzie, miejsca, wydarzenia	
• Wielkie romanse i ich bohaterki	37
Ludowość i folklor	39
• Świtezianka – A. Mickiewicz	40
• Dziady cz. II – A. Mickiewicz	42
Ludzie, miejsca, wydarzenia	
• Fryderyk Chopin – warszawianin, Polak, świata obywatel	49
Ojczyzna ponad wszystko.....	50
• Reduta Ordoña – A. Mickiewicz	50
Ludzie, miejsca, wydarzenia	
• Szarża, która przeszła do historii	56
Spotkanie z autorem	58
Romantyczni tułacze	63
• Stepy akermzańskie – A. Mickiewicz	63
• Hymn [Smutno mi, Boże...] – J. Słowacki	65
• Moja piosnka [II] – C. K. Norwid	68
Ludzie, miejsca, wydarzenia	
• Samotni żeglarze.....	70
Rola poety i poezji	71
• Pieśń Wajdeloty – A. Mickiewicz	72
• Testament mój – J. Słowacki	72
Pan Tadeusz: Historia ślachecka, czyli kto i dlaczego opowiada?	77
• Inwokacja – A. Mickiewicz	78
• Epilog – A. Mickiewicz	78
Ludzie, miejsca, wydarzenia	
• Inni o Panu Tadeuszu	84
Pan Tadeusz: Gdzie rozgrywają się wydarzenia?	85
• Posyłki panicza, ks. I – A. Mickiewicz	86

SPRAWDŹ SWOJE WIADOMOŚCI – ROMANTYZM

1. Podkreśl:

- a) Nazwy miast związane z życiem Adama Mickiewicza.
Krzemieniec, Czarnolas, Paryż, Wilno, Warszawa, Rzym, Drezno, Kowno, Londyn, Lozanna
- b) Tytuły utworów, które napisał Adam Mickiewicz.
Pan Tadeusz, Bogurodzica, Romantyczność, Świtezianka, Stepy akemańskie, Potop, Dziady, Ballady
- c) Nazwy miast związane z życiem Juliusza Słowackiego.
Kraków, Poznań, Krzemieniec, Genewa, Rzym, Jerozolima, Petersburg, Nowy Jork, Paryż
- d) Tytuły utworów, które napisał Juliusz Słowacki.
Reduta Ordon, Testament mój, Kordian, Hymn [Smutno mi, Boże...], Żona modna, Treny, Kłopoty

2. Uzupełnij tabelę, wpisując tytuł oraz nazwisko autora utworu, w którym występują podane postacie:

postać	autor	tytuł
strzelec		
Karusia		
Widmo		
Jacek Soplica		
Ordon		

3. Rozpoznaj z jakiego utworu pochodzi podany fragment. Zapisz jego tytuł i nazwisko autora.

- a) Stójmy! – jak cicho! – szept ciągnące żurawie,
Których by niedość było zrenice sokoła;
Słysze, kędy się motyły kolysa na trawie, ...
- b) Dzisiaj na wielkim morzu obłąkany,
Sto mil od brzegu i sto mil przed brzegiem,
Widziałem lotne w powietrzu bociany [...] .....
- c) W tym czasie przenoś moją duszę utęsknioną
Do tych pagorków leśnych, do tych łąk zielonych
Szeroko nad błękitnym Niemnem rozciągnionych; .....
- d) Lecz zaklinam – niech żywi nie tracą nadziei
I przed narodem niosą oświaty kaganiec;
A kiedy trzeba – na śmierć idą po kolei,
Jak kamienie przez Boga rzucone na szaniec!.....

- e) Młodości! Ty nad poziomy
Wylatuj, a okiem słońca
Ludzkości całe ogromy
Przenikaj z końca do końca. ....
- f) Wszystko jak sen znikło. – Tylko czarna bryła
Ziemi niekształtnej leży – rozjemcza mogiła.
Tam i ci, co bronili, – i ci, co się wdarli,
Pierwszy raz pokój szczerzy i wieczny zawarli. ....

4. Uzupełnij zdania.

- a) Głównym powodem napisania *Pana Tadeusza* była .....
Mickiewicza do ojczyzny. Utwór powstał na ..... w Paryżu.
Jest to ..... narodowa Polaków i najważniejszy utwór w literaturze
polskiej.
- b) W XIX wieku Polacy nie posiadali swojego państwa. Żyli w trzech zaborach: .....
i austriackim. Nie zrezygnowali jednak z walki .....
Pielęgnowali pamięć o wolnej Polsce i organizowali .....
- c) Jest jesień ..... roku. W Warszawie wybuchła powstanie
..... Jego cel to ..... ojczyzny.
Armia polska walczy z armią ..... Niestety, po kilkunastu
miesiącach powstanie zakończy się .....
5. Którego z polskich romantyków dotyczy poniższe informacje? Zapisz imię i nazwisko oraz dziedzinę
twórczości.
- a) Większość życia spędził na emigracji. Na krótko przed śmiercią spotkał się we Wrocławiu z ukochaną
matką. Kiedy żył, jego utwory były mało znane. Obecnie można je często zobaczyć w polskich teatrach.
.....
- b) Nie wziął udziału w powstaniu listopadowym. Wraz z innymi emigrantami osiadł w Paryżu.
Kilkanaście miesięcy spędził w uroczym szwajcarskim miasteczku, w Lozannie. W setną rocznicę
urodzin jego prochów zostały sprowadzone do Polski i pochowane w katedrze na Wawelu.
.....
- c) Podobnie jak wielu innych Polaków epoki romantyzmu prawie całe życie spędził na emigracji
we Francji. Był znany, sławny i podziwiany. Przed śmiercią wyraził życzenie, aby jego serce powróciło
do Polski. Tak się też stało. Serce artysty spoczywa w Bazylice Świętego Krzyża w Warszawie.
.....